

4. ПЕРФОРМАНСИ НА БАНКАРСКИОТ СИСТЕМ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

4.1. Адекватност на капиталот

Ризик на несолвентност претставува неспособност на банката да ги сервисира своите обврски на долг рок, што се должи на материјализацијата на други видови ризици инволвирани во работењето на банката, како што се кредитниот ризик, оперативниот ризик, девизниот ризик, пазарниот ризик и др. Материјализацијата на овие ризици, преку појава на загуби во работењето, паѓа на товар на приходите на банката, и во крајна линија на капиталот, кој претставува основен извор за покривање на загубите кои можат да настанат во работењето на банките.

Утврдувањето на реалната големина на капиталната моќ на банките, а пред сè утврдувањето на адекватно ниво на капитал потребен за извршување на соодветниот обем на активности во корелација со нивото на инволвираниот ризик во банкарските активности, претставува суштинско прашање не само за супервизорскиот орган, туку и за менаџментот на секоја банка поодделно.

Основната законска рамка за утврдување на потребното ниво на капитализираност на банките е поставена со Законот за банки и штедилници ("Сл. Весник на РМ" бр. 29/96- пречистен текст и 37/98), како и со соодветните подзаконски акти: Одлуката за начинот на утврдување на гарантниот капитал на банките и штедилниците ("Сл. Весник на РМ" бр.10/94 и 56/95) и Одлуката за начинот на утврдување на ризично пондерираната актива на банките и штедилниците ("Сл. Весник на РМ" бр.10/94, 22/95 и 56/95).

Законската рамка ги утврдува основните детерминанти врз чија основа се утврдува нивото на капитализираност на банкарските институции во Република Македонија, и тоа:

- дефинирање на минимум потребен основачки капитал за основање и работа на банка и штедилница;
- дефинирање на компонентите на гарантниот капитал, кој претставува релевантна детерминанта при пресметката на стапката за адекватност на капитал;
- дефинирање и пресметка на ризично пондерираната актива, која исто така претставува основна детерминанта при утврдување на стапката за адекватност на капитал.

Согласно законската рамка, банките и штедилниците се должни перманентно да ја одржуваат вредноста на својот капитал. При тоа, за вршење на банкарски работи во земјата, основачкиот капитал на банките во паричен облик не може да биде помал од денарска противвредност на 7 милиони ДЕМ, додека за добивање овластување за вршење работи на платен промет и кредитни и гаранциски работи со странство, потребниот основачки капитал во паричен облик изнесува 21 милион ДЕМ во денарска противвредност. Основачкиот капитал во паричен облик на штедилниците изнесува 500.000 ДЕМ во денарска противвредност, додека капиталот на Поштенска штедилница д.о.о. Скопје изнесува 1.000.000 ДЕМ во денарска противвредност.

Постојните банки и штедилници се должни да го достигнат пропишаниот минимум на потребен капитал заклучно до 30.04.2001 година, односно 30.04.2006 година, кој се однесува само за штедилниците. Обврската за достигнување на овие капитални цензуси се заснова врз динамичко усогласување, врз основа на пропишана годишна динамика, согласно Одлуката за динамиката на усогласување на висината на основачкиот капитал на банките и штедилниците со одредбите на Законот за банки и штедилници ("Сл. Весник на РМ" бр.26/96 и 49/98). Така, заклучно со 30.04.1999 година, потребниот капитал за вршење на банкарски работи во земјата изнесува минимум 5 милиони ДЕМ во денарска противвредност, додека за вршење на платен промет и кредитни и гаранциски работи со странство, потребниот капитал изнесува минимум 15 милиони ДЕМ во денарска противвредност. Заклучно со 31.12.1999 година сите банки и штедилници во Република Македонија, со исклучок на Алмако банка а.д. Скопје, располагаат со минимум потребен капитал за работа. Од нив, 16 банки и 1 филијала на странска банка го достигнале и потребниот капитал за вршење на платен промет и кредитни и гаранциски работи со странство.

Покрај обврската за исполнување на минимум потребен капитал за работа, Народна Банка на Република Македонија пропишува и обврска со која банките се должни, заради заштита на обврските спрема своите доверители да располагаат со гарантен капитал. Гарантниот капитал е всушност изведена категорија на капитал, кој се утврдува за регулаторни цели, како што е пресметката на стапката на адекватност на капитал и други прудентни лимити. Народна Банка на Република Македонија ја пропишува методологијата на утврдување на гарантниот капитал на банките и штедилниците.

Покрај гарантниот капитал, кој ја одразува реалната големина на капиталот на банките, втората релевантна детерминанта при пресметката на стапката за адекватност на капитал, е обемот на ризичното работење на банките. За таа цел, Народна Банка на Република Македонија пропишува методологија за утврдување на ризично пондерирана актива, преку утврдување на соодветни ризични пондери за соодветни делови од билансната и вонбилансната актива. Потребата од дефинирање на оваа категорија произлегува од фактот што различни билансни и вонбилансни позиции рефлектираат различен степен на ризик. Степенот на ризичност на одредените билансни и вонбилансни позиции е утврден според секторската структура на билансната и вонбилансната актива и начинот на нивното обезбедување од ризик. Така, ризичниот пондер за билансното работење е утврдено на ниво од 0%, 20% и 100%, а за вонбилансното работење дополнително е вклучен и пондер од 50%.

Врз основа на утврдените големини на гарантниот капитал и ризично пондерираната актива, се пресметува стапката на адекватност на капитал, која го рефлектира нивото на покриеност на ризичното работење на банката со реална големина на капитал.

Со состојба на 31.12.1999 година, нивото на капитализираност на банкарските институции во Република Македонија, квантифицирано преку низа показатели, е следното:

1. Стапка на капитализираност, како однос меѓу сопствените средства и активата на банките. Овој показател го детерминира нивото на покриеност на билансните активности со сопствени средства на банките.

Со состојба на 31.12.1999 година, просечната стапка на капитализираност на македонските банки и штедилници изнесува 20,7%. Во споредба со истиот датум претходната година, овој показател бележи опаѓање од 4,5 процентни поени, а само во текот на втората половина од 1999 година, опаѓањето е уште поизразено и изнесува 5,3 процентни поени. Меѓутоа, и покрај перманентниот тренд на опаѓање на овој показател, сепак констатацијата за високото ниво на капитализираност, изнесена во предходните извештаи и понатаму е релевантна. Причините за високата капитализираност на македонските банкарски институции произлегуваат од следното:

- перманентните активности за докапитализација на банките и штедилниците, заради достигнување на пропишаните капитални цензуси во утврдена временска динамика;

- неадекватна структура на финансискиот потенцијал на банките и штедилниците, односно сиромашна понуда на други извори на средства и недоволна и неефикасна мобилизација на слободни финансиски средства, пред сè штедни влогови на население;

- лимитирање на активностите на банката, преку ограничување на износот на денарските пласмани на банките и штедилниците и поставување на обврска со која банките се должни одреден процент од девизниот потенцијал задолжително да го депонираат на сметките кај коресподентните банки во странство.

Во продолжение следува преглед на нивото на капитализираност, поодделно за банките и штедилниците во Република Македонија, со состојба на 31.12.1999 година:

Преглед бр. 3

Ниво на капитализираност на банкарскиот систем на Република Македонија со состојба на 31.12.1999 година

БАНКА	Нето актива	Резерви за пот. заг.	Бруто актива	Сопствени средства	Гарантен капитал	РПА	Стапка на капитализ (нето)	Стапка на капитализ (бруто)	Адекватност на капитал	
1	2	3	4	5=3+4	6	7	8	9=6/3	10=6/5	11=7/8
1 Трите најголеми банки	44.793.826	7.408.558	52.202.384	5.730.774	5.501.505	28.583.960	12,79	10,98	19,25	
2 Останати банки	27.485.233	2.844.322	30.329.555	9.204.506	8.902.312	21.653.572	33,49	30,35	41,11	
3 Вкупно банки (3=1+2)	72.279.059	10.252.880	82.531.939	14.935.280	14.403.817	50.237.532	20,66	18,10	28,67	
4 Вкупно штедилници	610.732	120.870	731.602	178.017	167.117	364.787	29,15	24,33	45,81	
5 Свкупно (5=3+4)	72.889.791	10.373.750	83.263.541	15.113.297	14.570.934	50.602.319	20,73	18,15	28,79	

Просечната стапка на капитализираност на македонските банки изнесува 20,7% и речиси е идентична со просечната стапка на ниво на банкарски систем од 20,7%, која го вклучува и нивото на капитализираност на штедилниците. Ако се анализираат поодделно банките, стапката на капитализираност на првите три банки по големина изнесува 12,8%, односно за 7,9 процентни поени пониска од просечната, за разлика од останатите банки, чија просечна стапка на капитализираност е дури за 12,8 процентни поени повисока од просечната стапка на ниво на банкарски систем (20,7%). Стапката на капитализираност кај

штедилниците е повисока од просечната за 8,4 процентни поени, но заради нивната маргинална улога во банкарскиот систем, незначително се одразува врз просечната стапка на ниво на банкарски систем.

Разликите во нивото на капитализираност на поодделните банки и штедилници, во основа се должат на веќе споменатите причини. Имено, пониската стапка на капитализираност на првите три банки по големина произлегува од неколку моменти: развиена и обемна депозитна база со која располагаат значителниот обем на активности кои ги извршуваат, како и исполнетиот капитален цензус од 21 милион ДЕМ во денарска противвредност, со кој им се овозможува вршење и на платен промет и кредитни и гаранциски работи со странство. Наспроти нив, останатите банки располагаат со скромна депозитна база и, пред сè, сиромашна структура на финансиски потенцијал, а од друга страна кај нив се присутни перманентни активности за дополнителна капитализација заради достигнување на пропишаните капитални цензуси. Ваквата состојба е далеку поизразена кај штедилниците. Имено, покрај напорите за докапитализација, штедилниците располагаат со уште посиромашна депозитна база, која согласно законската рамка се состои исклучиво од депозити на население. Меѓутоа, не треба да се занемари и фактот што од вкупно 16 штедилници, две од нив работат исклучиво со сопствените средства односно воопшто не прибираат штедни влогови, а кај 4 од нив учеството на прибрани штедни влогови е помало од 1% од нивниот финансиски потенцијал.

2. Стапка на капитализираност на банките, како однос меѓу сопствените средства и вкупните активности на банките, вклучително билансите и вонбилансните активности.

Потребата од вклучување на вонбилансното работење во анализата на нивото на капитализираноста на банките произлегува од фактот, што од една страна, вонбилансното работење зазема сè позначаен удел во вкупните активности на банките (со состојба на 31.12.1999 година, вкупното вонбилансно работење претставува 18% од билансното работење на банките), а од друга страна, извршувањето на вонбилансни активности инволвира одредено ниво на ризик, кое не може да се занемари, и кое во крајна линија може да се пренесе во билансот на состојба и успех на банките.

Оттука, натамошната анализа се базира врз поврзувањето на сопствените средства на банките со вкупниот обем на активности и состојба на 31.12.1999 година, овој показател изнесува 17,3%. Трендот на намалување на нивото на капитализираност, кој беше забележан преку квантификацијата на првиот показател, се потврдува и со овој показател. Имено, во споредба со 31.12.1998 година, овој показател бележи опаѓање за 1,8 процентни поени, а само во текот на втората половина од 1999 година, опаѓањето изнесува 1,6 процентни поени.

3. Стапка на адекватност на капитал, како однос меѓу гарантниот капитал и ризично пондерираната актива на банкарските институции.

Со квантификација на овој показател се врши поврзување на гарантниот капитал, кој ја рефлектира реалната големина на капитал и ризично пондерираната актива, која го претставува вкупниот износ на билансна и вонбилансна актива пондерирана според одреден ризичен пондер.

Со состојба на 31.12.1999 година вкупниот износ на гарантниот капитал на македонските банки изнесува 14.404 мил.денари. Доколку се анализира структурата на гарантниот капитал, како доминатни компоненти се јавуваат основачкиот капитал и резервите на банките во вкупен износ од 16.186 мил. денари, по што следуваат нераспоредената добивка од 188 милиони денари и ревалоризационите резерви од 23,8 мил. денари. Вкупните одбитни ставки од овие компоненти изнесуваат 1.994 мил. денари, од кои доминатно учество имаат неиздвоените резерви за потенцијални загуби од 1.098 мил. денари и нето износот на капитални вложувања во други субјекти во износ од 670,4 мил. денари. Вкупната евидентирана непокриена загуба од претходните и од тековната година на македонските банки изнесува 224,9 мил. денари.

Втората детерминанта при пресметката на адекватноста на капиталот е ризично пондерираната актива. Со состојба на 31.12.1999 година, вкупниот износ на ризично пондерираната актива на македонските банки е 50.237 мил. денари и во споредба со 31.12.1998 година се намалува за 1.140. мил. денари, или 2,3%. Причините за намалувањето на износот на ризично пондерираната актива, како што е споменато во продолжение, во најголем дел се должат на трансформацијата на дел од пласманите на Стопанска банка а.д. Скопје со ризичен пондер 100% во државни обврзници кои имаат ризичен пондер 0%.

Преглед бр.4

Структура на ризично пондерираната билансна и вонбилансна актива на банките во Република Македонија

<i>РЕКАПИТУЛАЦИЈА</i>	<i>30.06.97</i>	<i>31.12.97</i>	<i>30.06.98</i>	<i>31.12.98</i>	<i>30.06.99</i>	<i>31.12.99</i>
Ризично пондер. билансна актива/вк. Актива	68,65	65,39	70,07	69,34	70,57	55,48
Актива пондерирана 0%	10,97	10,26	9,29	9,86	7,87	20,87
Актива пондерирана 20%	25,48	30,44	25,79	26,00	26,96	29,57
Актива пондерирана 100%	63,55	59,30	64,91	64,14	65,17	49,56
Ризично понд. вонбилансна актива/вонбил. работ.	64,42	72,04	65,32	71,13	69,08	70,54
Вонбил. Актива пондерирана 0%	18,40	12,94	15,81	12,18	11,55	13,56
Вонбил. Актива пондерирана 20%	21,43	20,22	23,53	20,39	23,73	19,59
Вонбил. Актива пондерирана 50%	0,08	0,39	0,10	0,74	0,78	0,47
Вонбил. Актива пондерирана 100%	60,09	66,45	60,56	66,68	63,94	66,39

Од прегледот на структурата на ризично пондерираната билансна и вонбилансна актива може да се види дека со состојба на 31.12.1999 година, активните билансни позиции, во кои е инволвирано одредено ниво на ризик, претставуваат 55,5% од вкупната актива на банките. Во структурата на ризично пондерираната билансна актива и понатаму доминантно учество имаат билансните позиции со ризичен пондер од 100%, кои ја претставуваат позицијата - Останата актива³, по што следуваат билансните позиции со ризичен пондер 20%, кои се однесуваат главно на побарувања од банки.

За разлика од претходно анализираните периоди (30.06.1997-30.06.1999), прикажани во Преглед бр.4, каде што не се забележани некои позначајни структурни поместувања, во текот на 1999 година се констатирани значителни

³ Во позицијата "останата актива" се вклучени сите билансни позиции со исклучок на оние кои согласно пропишаната методологија се вклучени под позициите за кои е пропишан ризичен пондер од 0% и 20%. Најголеми позиции вклучени во останата актива се: одобрените кредити на нефинансиски субјекти, основни средства, и други побарувања.

промени во структурата на ризично пондерираната билансна актива. Имено, овие структурни поместувања се во насока на зголемување на учеството на позициите со ризичен пондер 0%, кои за период од една година бележат зголемување за 13 процентни поени, за сметка на учеството на позициите со највисок ризик, кои за истиот период се намалуваат за 15,6 процентни поени. Овие структурни поместувања наоѓаат свој одраз врз намалување на учеството на вкупниот волумен на ризичната билансна актива во вкупната билансна актива која во споредба со 31.12.1998 година се намалува за 15,1 процентен поен.

Причините за овие структурни поместувања главно се должат на структурните промени кои настанаа во билансот на Стопанска банка а.д. Скопје. Имено, како што беше објаснето во поглавјето кое се однесува на структурата на билансот на состојба на македонските банки, со состојба на 31.12.1999 година Стопанска банка а.д. Скопје прокнижи во својот биланс државни обврзници во износ од 235 милиони ДЕМ, за сметка на износот на лошите побарувања спрема "4-те комитенти" - КО-КО Годел, Македонија Табак, Југохром Јегуновце и Фенимак, преземени од страна на државата. Оваа трансакција се одрази и врз волуменот на ризичната пондерирана билансна актива на банката, која за една година бележи намалување од 3,5 милијарди денари, што е пред сè резултат на трансформацијата на билансните позиции со ризичен пондер 100% (побарувањата спрема "4-те комитенти") во билансни позиции со ризичен пондер 0% (државни обврзници).

Во структурата на ризично пондерираната вонбилансна актива во анализираниот период не се забележани некои значителни поместувања. Имено, со состојба на 31.12.1999 година, ризичните вонбилансните позиции учествуваат со 70,5% во вкупното вонбилансно работење на банките. Во рамките на структурата на ризично пондерираната вонбилансна актива и понатаму доминантно учество заземаат позициите со ризичен пондер 100%, кои се однесуваат на непокриените гаранции, акредитиви и други вонбилансни ставки. Со состојба на 31.12.1999 година нивното учество изнесува 66,4% и во споредба со претходната година бележи пораст од 2,5 процентни поени. Напротив ова, вонбилансните позиции со ризичен пондер 20% бележат намалување од 4,1 процентен поен, а додека позициите со ризичен пондер од 0% бележат благ пораст од 2 процентни поена.

Врз основа на квантификацијата на категориите гарантен капитал и ризично пондерираната актива, се пресметува стапката на адекватност на капитал. Од прегледот бр.1, видно е дека просечната стапка на адекватност на капитал на банките и штедилниците со состојба на 31.12.1999 година изнесува 28,8% и речиси е идентична со просечната стапка на адекватност на капитал на банките од 28,7%. Просечната стапка на адекватност на капитал на трите најголеми банки во Република Македонија со состојба на 31.12.1999 година изнесува 19,3%, додека кај останатите банки овој показател изнесува 41,1%. Адекватноста на капиталот на штедилниците на овој датум изнесува 45,8% и е за 17 процентни поени повисока од просечната стапка на ниво на банкарски ситем. Меѓутоа, и овде како и при анализата на стапката на капитализираност мора да се истакне дека, заради маргиналната улога на штедилниците, овој показател има незначително влијание врз просечната стапка на ниво на банкарски систем на Република Македонија.

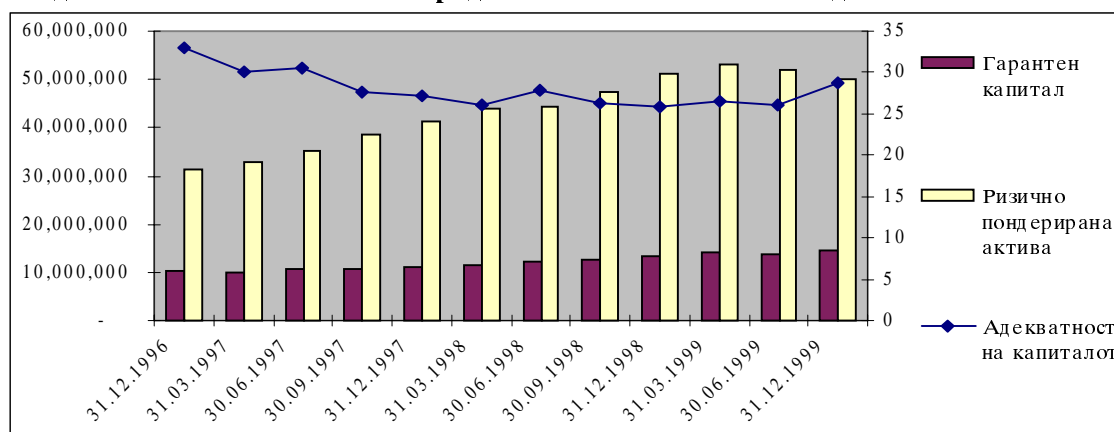
За разлика од претходно споменатите капитални показатели, кај кои е констатирано перманентно опаѓање, стапката на адекватност на капиталот на

банките на 31.12.1999 година, во споредба со истиот датум во претходната година, бележи пораст од 2,8 процентни поени.

Во продолжение следува графички приказ на движењето на ризично пондерираната актива, гарантниот капитал и стапката на адекватност на капитал во периодот: 31.12.1996 - 31.12.1999 година:

Графикон бр. 6

Движење на гарантниот капитал, ризично пондерираната актива и коефициентот на адекватност на капитал во периодот: 31.12.1996-31.12.1999 година.

Од дадениот графички приказ се гледа дека во периодот 31.12.1996 - 30.09.1999 година е присутен константен тренд на опаѓање на стапката на адекватност на капиталот. Заклучно со 31.12.1998 година, трендот на опаѓање на овој коефициент е далеку позабележителен, за во текот на првата половина од 1999 година да се стабилизира на ниво од околу 26%. Меѓутоа, во текот на втората половина од 1999 година видни се осцилациите во висината на овој коефициент. Имено, во текот на третиот квартал од 1999 година стапката на адекватност на капиталот се намалува за 5,9 процентни поени и на 30.09.1999 година изнесува 20,2%. Со состојба на 31.12.1999 година адекватноста на капиталот повторно се враќа на нивото од 30.06.1999 година, при што бележи и нето пораст од 2,6 процентни поени.

Од друга страна, гарантниот капитал и ризично пондерираната актива на македонските банки, како категории врз чија основа се изведува стапката на адекватност на капитал, бележат тренд на континуиран пораст во изминатиот период. Во текот на последните три години (31.12.1996 - 31.12.1999) стапката на пораст на гарантниот капитал изнесува 40%, додека стапката на пораст на ризично пондерираната актива во текот на истиот период се зголемува 61%.

Повисоката стапка на пораст на ризично пондерираната актива во споредба со стапката на пораст на гарантниот капитал резултира со опаѓање на стапката на адекватност на капитал.

Агрегатниот показател за адекватноста на капиталот кај штедилниците изнесува 45,8% и во споредба со 31.12.1998 година бележи намалување од 10 процентни поени. Овој пад на адекватноста на капиталот е резултат пред сè на проблемите во одржување на солвентната позиција на една штедилница. Инаку, споредено со 31.12.1998 година, показателот за адекватност на капитал бележи зголемување кај 8 штедилници, а додека кај 7 од нив, адекватноста на капиталот се намалува.

4.2. Квалитет на актива

Значаен аспект на анализата на перформансите на банкарскиот систем е анализата и оценката на квалитетот на активата на банките, како една од основните полуги врз кои се потпира нивната профитабилност, ликвидност и во крајна линија, степенот на капитализираност.

Еден од најзначајните проблеми со кој се соочуваат банките е кредитниот ризик, кој со оглед на неразвиеноста на останатите финансиски инструменти, игра најзначајна улога во детерминирањето на финансискиот ризик на банките во Република Македонија. Кредитниот ризик со кој се соочуваа македонските банки во текот на 1999 година беше особено изразен заради воените случувања во соседството.

За разлика од претходните години, кога како резултат на заживувањето на стопанската активност во Република Македонија, засилените супервизорски контроли, како и подобрените услови на функционирање на банките преку воспоставување на поефикасни методи и процедури за мерење и акцептирање на преземените ризици, дојде до извесно подобрување на квалитетот на активата на банките, во 1999 година сите коефициенти за квалитетот на активата регистрираа значително влошување. Основните причини за ова се првенствено од екстерен карактер и во најголема мера се должат на воените случувања во нашето соседство. Како последица на тоа, во првото полугодие од 1999 година, македонската економија доживеа голем екстерен шок кој се манифестираше преку губење на странските пазари, зголемување на транспортните трошоци за извоз на македонските стоки, пад на производството, влошување на ликвидноста во стопанството, зголемување на стапката на невработеност итн. Ваквите состојби во реалниот сектор на македонската економија се пренесоа и во банкарството со негативни импликации како на квалитетот на пласманите, така и на показателите за профитабилност и ефикасност на банките, главно како последица на намалената способност на економските субјекти за сервисирање на своите обврски спрема банките и зголемувањето на нивната ризичност, за што банките беа принудени да издвојат и повисок износ на резервации за потенцијални загуби, со што ги зголемија и своите расходи. Тука треба да се има предвид дека ваквиот ризик тешко може да се акцептира, дури и при постоење на најсовремени и најсофистицирани механизми за идентификување и мерење на различните видови ризици со кои се соочуваат банките во своето работење.

Доминантен сегмент во активата на македонските банки кој има одлучувачко влијание врз нивното целокупно работење е кредитното портфолио. Основните компоненти на кредитното портфолио на банките се побарувањата по кредити и камати (редовни и нефункционални), други побарувања по разни основи кои вклучуваат преземање на кредитен ризик како и вонбилансната ризична изложеност. Вкупниот износ на сите овие категории⁴ ја дава вкупната кредитна изложеност на банките.

Со состојба на 31.12.1999 година вкупната кредитна изложеност на банките во Република Македонија изнесува 50.634 мил. денари и во споредба со декември 1998 година, бележи незначително зголемување од 1,4%. Како последица на тоа учеството на кредитното портфолио во бруто активата на

---

⁴ Без износот на нефункционалната камата.

банките се намали од 59,9% со состојба на 31.12.1998 година, на 47,5%⁵ на крајот на декември 1999 година. Незначителниот пораст на кредитното портфолио во однос на порастот на нето активата на македонските банки од 24,1% за истиот период, како и структурните поместувања во агрегираната актива на македонските банки, во голем дел е резултат на трансформацијата во активата на Стопанска банка а.д. Скопје во процесот на нејзината продажба на странски стратешки инвеститори. Имено, согласно донесениот Закон во Собранието на Република Македонија кон крајот на декември 1999 година, Република Македонија ги презема побарувањата од четири најголеми должници на Стопанска банка а.д. Скопје и врз основа на тоа Банката во својот биланс добива државни обврзници во вкупен износ од 235 мил. германски марки.

Структурната анализа на кредитното портфолио покажува дека негова доминантна компонента се редовните кредити, кои, на 31.12.1999 година имаат учество од 57,1% и во споредба со крајот на 1998 година се намалуваат за 3,1 процентни поени. Потоа следуваат вонбилансните ставки со своето учество во вкупната кредитна изложеност од 18,9%, нефункционалните кредити со 12,5%, други побарувања со 8,6% учество и на крајот, побарувањата по редовна камата кои на 31.12.1999 година имаат учество во вкупната кредитна изложеност на банките од 2,9%. Во споредбениот период декември 1999-декември 1998, забележлив е порастот на структурното учество на категоријата нефункционални кредити од 7,3 процентни поени со што на крајот на декември 1999 година достигнуваат 12,5% учество во структурата на вкупната кредитна изложеност на банките. Како резултат на намалувањето на структурното учество на категоријата редовни кредити за 3,1 процентни поени и зголемувањето на учеството на категоријата нефункционални кредити за 7,3 процентни поени, во споредбениот период декември 98'-декември'99 се забележува пораст на показателот нефункционални кредити/редовни кредити. Имено, на 31.12.1999 година овој показател изнесува 21,8% што, во споредба со крајот на декември 1998 година е зголемување за 13,1 процентни поени. Односот, пак, редовна камата/редовни кредити изнесува 5,1% и покажува просечна наплата на побарувањата по камата на 2-3 месеци.

Значаен аспект на анализата на перформансите на кредитното портфолио на банките е квантифицирање на низа показатели за идентификација на лошите пласмани или побарувањата на банките кои носат повисок степен на ризичност.

Со состојба на 31.12.1999 година вкупниот износ на побарувања и вонбилансни ставки класифицирани во ризични категории В, Г и Д е 20.934 мил. денари што претставува 41,3% од вкупната кредитна изложеност на банките во Република Македонија. За споредба, овој показател во развиените земји се движи до 5%, додека во понапредните земји во транзиција до 10%. Мошне високата ризичност на вкупните пласмани на банките во Република Македонија, која ја рефлектира овој показател, е индикатор за нивната неефикасност во финансиската интермедијација, односно индикатор за алоцирање на скудните финансиски ресурси во неефикасни проекти кои не обезбедуваат развој и просперитет на вкупната економија.

---

⁵ При пресметката на овој показател не е земена предвид вонбилансната изложеност на банките.

Во прегледот даден подолу, се содржани одредени показатели за квалитетот на кредитното портфолио на македонските банки, преку кои може да се согледа нивното движење од крајот на 1995 година, па наваму⁶.

Преглед бр. 5

Показатели за квалитетот на кредитното портфолио

Показатели	31.12.1995	31.12.1996	31.12.1997	31.12.1998	31.03.1999	30.06.1999	30.09.1999	31.12.1999
% на В,Г,Д во вк. Кред. изл.	44,4	42,8	35,6	32,9	33,9	41,9	44,8	41,3
% на Г,Д во вк. кред. Изл.	26,8	21,7	24,0	17,3	17,3	19,5	25,4	25,1
% на В и Г во вк. Кред. изл.	23,7	29,8	24,5	29,8	30,8	38,3	32,9	34,4
% на Д во вк. кред. Изл.	20,8	13,0	11,1	3,1	3,0	3,6	12,0	7,0
% на ризичност (пот. Заг./вк. излож.)	30,8	25,4	23,8	17,5	17,7	19,9	26,3	22,6
% на В,Г,Д во гарантен капитал	133,6	139,4	143,0	123,4	125,8	160,0	233,6	145,3
% на Г,Д во гарантен капитал	80,7	70,8	96,2	64,8	64,3	74,6	132,4	88,3
% на В и Г во гарантен капитал	71,2	97,2	98,5	111,7	114,5	146,2	171,2	120,8
% на Д во гарантен капитал	62,4	42,3	44,4	11,7	11,3	13,8	62,4	24,6
% на нето В,Г,Д во гарантен капитал	48,8	65,8	60,9	70,5	72,6	94,4	110,9	74,6

Во анализираниот период, декември 1995 - декември 1999, највисоко ниво на побарувања и вонбилансни ставки класифицирани во В,Г и Д е 44,4% утврдено на 31.12.1995 година. Во периодот што следува потоа, заклучно со крајот на декември 1998 година овој показател бележи тренд на намалување и на 31.12.1998 година изнесува 32,9%, што во споредба со крајот на декември 1995 година претставува пад од 11,5 процентни поени. Ваквото намалување на ризичноста на кредитното портфолио на банките заклучно со крајот на 1998 година, како што е констатирано и на претходните страници на овој извештај, во најголем дел се должи на заживувањето на стопанската активност во Република Македонија, засилените супервизорски контроли, како и подобрените услови на функционирање на банките преку воспоставување на поефикасни методи и процедури за мерење и акцептирање на преземените ризици. Меѓутоа, во текот на 1999 година, како последица на екстерниот шок што го доживеа македонската економија со воените случувања во нашето соседство, учеството на ставките класифицирани во ризични категории В, Г и Д во вкупното кредитно портфолио на банките, повторно се враќа на нивото од крајот на 1995 година (44,8% на 30.09.1999 година), за на крајот на декември 1999 година да покаже ниво од 41,3%. Од прегледот погоре се гледа дека овој показател својот максимум во текот на 1999 година го достигнува на крајот од третиот квартал, за во текот на последните три месеци од 1999 година да опадне за 3,5 процентни поени. Тука секако треба да се имаат предвид ефектите од "чистењето" на билансот на Стопанска банка а.д. Скопје во процесот на нејзина продажба.

Показателот за учеството на побарувањата кои се класифицирани во Г и Д⁷, во вкупното кредитно портфолио на банките на 31.12.1999 година, изнесува

⁶ Во анекс бр.4 е даден детален Преглед на одредени показатели за квалитетот на кредитното портфолио на банките во Република Македонија.

⁷ Според постојната регулатива, побарувањата класифицирани во ризични категории Г и Д имаат третман на нефункционални побарувања.

25,1% и во споредба со крајот на декември 1998 година се зголемува за 7,8 процентни поени.

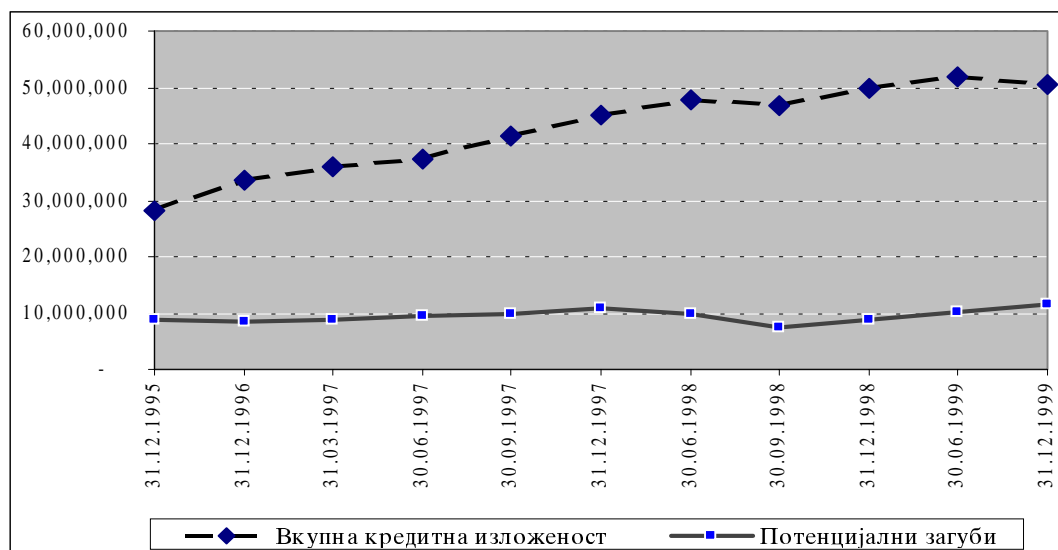
Доколку при анализата на негативно класифицираните ставки во В, Г и Д, се земе предвид соодветниот износ на издвоени резервации за потенцијални загуби за овие ставки, се констатира дека непокриениот дел од овие ризични побарувања изнесува 10.751 мил. денари, што е 21,2% од вкупното кредитно портфолио, односно 74,6% од гарантниот капитал на македонските банки на 31.12.1999 година. Тоа значи дека доколку се претпостави најлошо сценарио на целосна ненаплата на банкарските пласмани класифицирани во ризични категории В,Г и Д, тогаш 2/3 од гарантниот капитал на македонските банки би требало да се употреби за покривање на загубите.

Стапката на ризичност на кредитното портфолио на банките во Република Македонија, пресметана како однос на пресметаните потенцијални загуби и вкупната кредитна изложеност, на 31.12.1999 година изнесува 22,6%. Доколку се направи споредба со пресметаната стапка на ризичност на кредитното портфолио на крајот на декември 1998 година од 17,5%, се констатира пораст на оваа стапка од 5,1 процентни поени, што е уште еден показател за влошување на перформансите на кредитното портфолио, односно активата на банките во Република Македонија во текот на 1999 година.

Од графиконот даден подолу може да се согледа движењето на вкупната кредитна изложеност на банките и идентификуваните потенцијални загуби на македонските банки во периодот декември 1995 -декември 1999 година.

Графикон бр.7

Движење на кредитната изложеност и пресметаните потенцијални загуби на банките

Вкупната кредитна изложеност на банките во анализираниот период се зголемува за 22.520 мил. денари или 80,1% и на 31.12.1999 година достигнува износ од 50.634 мил. денари. Во истиот период, идентификуваните потенцијални загуби во кредитното портфолио на банките се зголемуваат за 2.778 мил. денари или 32,1% и на крајот на декември 1999 година изнесуваат 11.424 мил. денари.

Притоа, треба да се има предвид дека пресметаните потенцијални загуби на 31.12.1999 година не кореспондираат со издвоените резерви за потенцијални загуби кои рефлектираат во агрегираниот биланс на македонските банки. Имено, како резултат на теренските супервизорски контроли на банките, се утврдени скриени загуби кои не се прикажани во билансите на банките. Така, овој износ на неиздвоени резервации за потенцијални загуби на крајот на 1999 година е утврден на ниво од 1.098 мил. денари. Од тоа, 63,4% ѝ припаѓаат на Алмако банка а.д. Скопје која е во стечајна постапка, додека останатите 36,6% се однесуваат на 5 банки.

Анализирано по поодделни банки, показателот за учеството на побарувањата и вонбилансните ставки класифицирани во ризични категории В,Г и Д се движи во интервал од 0% до 69,8%. Притоа, кај 8 банки овој показател е над просечно утврдениот од 41,3% на ниво на банкарски систем, додека останатите 15 банки рефлектираат степен на ризичност на кредитно портфолио кој е под просечното ниво, анализирано низ призмата на овој показател.

Стапката на ризик на кредитното портфолио, анализирана како однос помеѓу утврдените потенцијални загуби на банките и нивната вкупна кредитна изложеност, по поодделни банки се движи во интервалот од 2% до 63,8%. Во споредба со просечната стапка на ризик на кредитното портфолио која на 31.12.1999 година изнесува 22,6%, се констатира дека 8 банки се над просечното ниво, додека останатите 15 имаат стапка на ризик на кредитното портфолио која е под просекот на ниво на сите банки во Република Македонија.

4.3. Анализа на профитабилноста на банките во Република Македонија и оценка на нивната ефикасност

4.3.1. Структура на билансот на успех

Според завршната сметка за 1999 година, банките во Република Македонија прикажаа вкупна нето добивка од 502,9 мил. денари, што споредено со прикажаната нето добивка во 1998 година претставува намалување за 597,1 мил. денари или 54,3%. Изворите на вака прикажаната добивка за 1999 година, причините за нејзиното опаѓање во споредба со претходната година, како и степенот на реалност од аспект на рефлексијата на вистинскиот профитабилен потенцијал на македонските банки, би можеле да се идентификуваат преку структурна и споредбена анализа на агрегираниот Биланс на успех (Анекс бр.2).

Вкупните каматни приходи на банките на крајот на 1999 година изнесуваат 4.809 мил. денари и во споредба со прикажаното во 1998 година се намалуваат за 601 мил. денари или за 11,1%. Намалувањето на оваа категорија приходи во анализираниот споредбен период, во најголема мера се должи на значителниот скок на сторнираните приходи по основ на нефункционална камата од 140,6% или зголемување за 1.084 мил. денари. Ваквиот раст на сторнираните приходи на банките покажува смалена наплата на побарувањата по камата, кои, согласно законската регулатива, добиваат нефункционален статус доколку не се наплатат подолго од 90 дена од денот на достасувањето. Ова претставува индикатор за влошен квалитет на кредитното портфолио на банките во текот на 1999 година.

Анализата на поодделните ставки на Вкупните каматни приходи покажува дека во споредбениот период декември 1998-декември 1999 каматните приходи од банки опаѓаат за 45,4%, а падот на каматните приходи од население изнесува

13,8%. За разлика од тоа, каматните приходи од претпријатија, кои претставуваат доминатна ставка во рамките на вкупните каматни приходи, се зголемуваат за 23,7%. Сепак, ова зголемување не може да го надомести порастот на сторнираните приходи што условува намалување на вкупните каматни приходи за 11,1% на 31.12.1999 година во споредба со 31.12.1998 година.

Наспроти ова, **вкупните каматни расходи** на банките на крајот на 1999 година се поголеми за 530 мил. или 24,8 % во споредба со крајот на 1998 година. Структурно гледано, сите категории каматни расходи, кои се јавуваат како основни ставки во рамките на оваа категорија расходи, во анализираниот период бележат зголемување, и тоа: каматните расходи од банки - 64,9%, каматните расходи од претпријатија - 22,2%, каматните расходи од население - 9,1% и премиите за осигурување депозити - 24,6%.

Како резултат на движењето на вкупните каматни приходи и вкупните каматни расходи, прикажаниот **нето каматен приход** на македонските банки на крајот на 1999 година изнесува 2.145 мил. денари и во споредба со истиот период од 1998 година е помал за 1.131 мил. денари или 34,5%. Истовремено, како последица на трендот на влошување на квалитетот на кредитното портфолио на банките во текот на 1999 година, расходите по основа на резервации за потенцијални загуби се зголемуваат за 588 мил. денари и на крајот на декември 1999 година достигнуваат 3.413 мил. денари. Со тоа, агрегираниот биланс на успех на македонските банки на 31.12.1999 година покажува **негативен нето каматен приход по резервации** од 1.268 мил. денари. Значи, финансискиот резултат на банките остварен од вршењето на нивната основна функција, интермедијацијата помеѓу финансиски суфицитарните и финансиски дефицитарните економски субјекти, со вкalkурирани расходи по основа на потенцијални загуби за кредитен ризик, е негативен. Ова, меѓу другото, е показател на мошне ниската ефикасност на банките во однос на алокацијата на скудните финансиски ресурси на македонската економија. Доколку се земат предвид неиздвоените резерви за потенцијални загуби во износ од 1.098 мил. денари⁸, кои се откриени при теренските супервизорски контроли и не рефлектираат во билансите на банките, тогаш нето каматниот приход по резервации достигнува негативен износ од 2.365 мил. денари, а со тоа и крајниот финансиски резултат од работењето на банките станува негативен. При идентификувањето на основните причини кои доведоа до влошување на квалитетот на активата и опаѓање на профитабилниот потенцијал на македонските банки во 1999 година, треба да се имаат предвид воените случувања во нашето соседство од првата половина на 1999 година.

Категоријата **Други приходи** од агрегираниот биланс на успех на 31.12.1999 година изнесува 5.915 мил. денари и споредено со состојбата од крајот на декември 1998 година се зголемува за 1.500 мил. денари или 33,9%. Структурно гледано, најголемо учество во формирањето на оваа категорија приходи од 45,4% имаат **вонредните приходи**, кои на крајот на 1999 година рефлектираат износ од 2.684 мил. денари и во споредба со 31.12.1998 година се зголемуваат за 1.078 мил. денари или 67,2%. Ако се направи споредба со прикажаната нето добивка на банките за 1999 година од 502,9 мил. денари, се констатира дека овој износ на прикажан позитивен финансиски резултат е 5,3 пати покриен со вонредните приходи. Овој показател дава мошне негативна конотација на вкупните перформанси на профитабилноста на банките од причина што доколку вонредните приходи не беа прикажани во билансот на успех, остварениот

⁸ Треба да се има предвид дека 63,8% од износот на неиздвоените резерви за потенцијални загуби со состојба на 31.12.1999 година припаѓаат на Алмако банка а.д. Скопје.

финансиски резултат на банките за 1999 година ќе имаше негативен предзнак. По својата природа вонредните приходи не ги отсликуваат реалните перформанси на профитабилноста, од причина што се појавуваат инцидентно и не спаѓаат во категоријата на приходи од редовно работење. Со состојба на 31.12.1999 година, од вкупно прикажаните 2.684 мил денари вонредни приходи, 2.279 мил. денари, или 84,9% се однесуваат на првите три банки по големина во Република Македонија.

Категоријата **Други расходи** на крајот од 1999 година изнесува 3.980 мил. денари што споредено со истиот период во 1998 година е зголемување за 0.4 мил денари или 11,4%. Највисоко структурно учество во оваа категорија имаат расходите за плати кои на 31.12.1999 изнесуваа 1.643 мил. денари или 41,3% во однос на вкупните други расходи.

Од вкупно 22 банки и 1 филијала на странска банка кои егзистираа во банкарскиот систем на Република Македонија на 31.12.1999, 20 од нив прикажаа позитивен финансиски резултат во своето работење, додека останатите три банки годината ја завршија со загуба. Ако се направи споредба со состојбата на 31.12.1998 година, се констатира намалување на прикажаниот финансиски резултат кај половина од банките во Република Македонија, вклучувајќи ги и претходно споменатите три банки чии биланси на успех на крајот на 1999 година рефлектираат негативен финансиски резултат.

4.3.2. Показатели на профитабилноста и ефикасноста на банките

Второто ниво во анализата на профитабилноста на банките во Република Македонија и оценката на нивната ефикасност е пресметката и анализата на основните показатели кои ги рефлектираат перформансите на овие два аспекта од работењето на банките.⁹

Стапката на поврат на активата (ROA), пресметана како однос меѓу прикажаната нето добивка на банките за 1999 година и нивната просечна актива за истиот период, изнесува 0,8% и покажува дека 100 единици актива на македонските банки генерираат 0,8 единици нето добивка. Ако се направи споредба со стапката на поврат на активата пресметана на 31.12.1998 година од 2%, се констатира значително влошување на профитабилниот потенцијал на македонските банки во текот на 1999 година, анализиран низ призмата на овој показател. Според меѓународно прифатените стандарди, стапката на поврат на активата треба да се движи над 1%.

Стапката на поврат на капиталот (ROE), пресметана како однос помеѓу прикажаната нето добивка на банките за 1999 година и просечните сопствени средства на банките во истиот период, изнесува 3,5%, наспроти прикажаните 8,2% на 31.12.1998 година. Ако се има предвид меѓународниот стандард за овој показател (5%-10%), и од овој аспект се констатираат мошне ниски перформанси на профитабилноста на македонските банки.

Уште еден показател кој го отсликува профитабилниот потенцијал и ефикасноста на банките може да се пресмета како однос помеѓу оперативните

---

⁹ Пресметките се направени врз основа на прикажаните билансни големини од агрегираниот биланс на успех на македонските банки без да се земат предвид неприкажаните расходи врз основа на дополнително утврдени резервации за потенцијални загуби.

трошоци (Други расходи од билансот на успех) и вкупно остварените приходи (нето каматен приход по резервации+ други приходи). На 31.12.1999 година овој показател изнесува 0,86 што значи дека за остварување на 1 денар приход на македонските банки во текот на 1999 година било потребно да се направат 0,86 денари оперативни трошоци. При тоа, во истиот период, за остварување на 1 денар приход било потребно да се направат 0,35 денари трошоци за плати.

Односот, пак, помеѓу расходите направени за издвојување резервации за потенцијални загуби и нето каматниот приход изнесува 1,59 и покажува негативна маргина на остварување на нето каматен приход, односно за остварување на 1 денар нето каматен приход во 1999 година, било потребно македонските банки да направат 1,59 денари расходи врз основа на резервации за покривање на кредитниот ризик на направените пласмани.

* * *

Друг аспект на анализата на ефикасноста на банките е квантифицирање на неколку дополнителни показатели кои во себе го инкорпорираат вкупниот број на вработени во однос на прикажаната нето добивка, како и во однос на вкупната актива на банките.

Вкупниот број вработени во банките и штедилниците во Република Македонија на 31.12.1999 година изнесува 3845 што во однос на 31.12.1998 година претставува намалување за 47 вработени или 1,2%. Притоа, учеството на штедилниците во вкупниот број вработени изнесува 2,5%.

Односот помеѓу прикажаната нето добивка на банките на 31.12.1999 година и вкупниот број на вработени, покажува дека еден вработен во македонските банки на годишно ниво генерира 134 илј. денари нето добивка. За споредба, на 31.12.1998 година, вака пресметаниот капацитет за генерирање добивка по вработен изнесувал 341 илј. денари. Ваквиот показател се должи на релативно ниската нето добивка прикажана во 1999 година и укажува на мошне ниската ефикасност на македонските банки во споредба со банките од понапредните земји во транзиција, како и земјите од Западна Европа.

Претходната констатација се потврдува и преку показателот: вкупна нето актива / број на вработени на банките. На 31.12.1999 година на еден вработен во македонските банки доаѓа 19.280 илј. денари нето актива што е значително под нивото на банките од понапредните земји во транзиција.

Значаен аспект на анализата на ефикасноста на банките е и квалификационата структура на нивните вработени, која за македонските банки и штедилници е дадена во прегледот во продолжение на текстот:

Преглед бр.6

Квалификациона структура на вработените во банките и штедилниците во Република Македонија

Состојба на 31.12.1999 година	Вкупно вработени	д-р и м-р	%	ВСС	%	ВШС	%	ССС	%	ВКВ, НС и НК	%
Банки	3749	23	92.0	928	96.2	295	97.7	2267	98.0	236	98.7
Штедилници	96	2	8.0	37	3.8	7	2.3	47	2.0	3	1.3
Вкупно	3845	25	100	965	100	302	100	2314	100	239	100
% учество	100.0	0.7		25.1		7.9		60.18		6.2	

Прегледот погоре покажува мошне неповолна квалификациона структура на вработените во банките и штедилниците во Република Македонија. Имено, дури 2/3 од вработените се со средна стручна подготовка или други пониски степени на образование. Вработените со висока стручна подготовка имаат учество од 25,1%, додека учеството на вработените со осми степен на образование е 0,7% од вкупниот број вработени.